

Handledare i psykosocialt arbete – vad krävs av dem?

Ett debattinlägg utifrån erfarenheter i ett kursprojekt.¹

Sven Hessle

Kersti Höjer

Under åren 1976 – 1978 genomförde personalnämndens utbildningsavdelning i Stockholm i samarbete med skol- och socialförvaltningarna en utbildning för dem som var handledare för deltagarna i denna utbildning av handledare i socialt grupparbete.

Vi som skrivit nedan nämnda rapport har från olika utgångspunkter ett gemensamt engagemang: Vi tvivlar på att psykoterapiutbildning är en kungsväg för dem som vill fortbilda sig för människovårdande arbete inom skolans och socialvårdens värld. Rapportens centrala avsnitt är en detaljerad process-beskrivning av handledarutbildningen men här har vi tagit med endast en kort redovisning av totalprojektet samt de slutsatser vi gör rörande det psykologiska arbetet och de krav vi kommer fram till bör ställas på handledare av sådant arbete.

Sven Hessle, psykolog och forskare vid Barnbyn Skå, (SH) har varit handledare för deltagarna i handledarutbildningen och ansvarar för uppläggningsen och genomförandet av denna. Kersti Höjer, utbildningssekreterare vid Personalnämnden, Stockholm, (KH) har administrerat projektet och ansvarat för uppläggningsen av gruppledarutbildningen.

Utveckling av två parallella utbildningsprojekt

Socialarbetare och psykologer inom nykterhetsvårdsförvaltningen förändrade på slutet av 60-talet sin arbetsmetodik i riktning mot mer terapeutiska

metoder och 1972 genomförde förvaltningen en utbildning i gruppterapi för 25 anställda. Grupppsykoterapeutiska föreningen svarade för utbildningen, som var en kopia av den utbildning, som föreningen bedrev i samverkan med universitetets pedagogiska institution. Samma utbildningsbehov hävdades följande år från skolförvaltningen, men grupppsykoterapeutiska föreningen kunde då inte längre medverka. I det läget inbjöd Personalnämndens utbildningsavdelning till en konferens med skol- och socialförvaltningarna och beslut fattades att en utredning skulle göras om behovet av gruppterapiutbildning.

Utredningen resulterade i att en intern grupp-utbildning skulle göras då många inom förvaltningarna arbetade med grupper utan någon speciell utbildning för detta. Vitt skilda typer av grupper förekom både vad gäller målgrupper och syften och följaktligen också metoder. Ledningsgruppen – med representanter för personalnämndens utbildningsavdelning, dåvarande fyra sociala förvaltningar och skolförvaltningen – enades om att det gällde att finna en utbildningsmodell, som bättre än den tidigare genomförda grupppsykoterapeutiska utbildningen svarade mot behoven inom förvaltningarna. I målbeskrivningen slogs fast att kursen inte gav någon formell legitimation som grupppsykoterapeut. Den syftade till "att erbjuda en inlärningsituation, som kan hjälpa deltagarna att arbeta med och utveckla sin förmåga att fungera som ledare i de grupper, som är aktuella inom det arbetsområde där han/hon är verksam".

Det fanns ingen utbildningsmodell att följa utom den grupppsykoterapeutiska, som vi ville finna ett alternativ till. Det var uppenbart att handledarna skulle få den största läraruppgiften. Ledningsgruppen be-

¹ Utdrag ut Barnbyn Skås rapportserie nr 47/1979 – "Handledning och psykosocialt arbete" av Sven Hessle och Kersti Höjer.

slöt att de dels skulle ha en gruppterapeutisk eller därmed jämförlig utbildning dels en rikhaltig erfarenhet av arbete med grupper inom skolan och socialvården. Åtta handledare utsågs och alla skulle parallellt med att de genomförda handledningsuppdraget frigöras för deltagande i en handledarutbildning.

Handledarna utsågs fem månader före gruppleddarutbildningens start och engagerades i planering av sin egen utbildning. De deltog också aktivt i planeringen av gruppleddarutbildningen. Kursrarna innebar att båda utbildningarna skulle sträcka sig över fyra terminer. De inleddes med en teori-termin och därpå handledning under tre terminer och parallellt därmed viss teori. Sammanlagt kom gruppleddarkursen att omfatta teori 188 lektioner och handledning 130 lektioner. Handledarkursen omfattade seminarier 120 lektioner, handledning på handledning 54 lektioner och alltså handledning av gruppkursens deltagare 130 lektioner.

Val av handledningsmodell

En principiellt mycket viktig utgångspunkt för handledarutbildningen var hela "utbildningsföretagets" grundläggande vilja att *skapa ett kvalificerat utbildningsalternativ till psykoterapiutbildning*. Socialförvaltningens och skolförvaltningens "klienter" torde till större delen utgöras av dels de extremt tunga multiproblemfallen inom och utanför institution, dels de extremt lätta, dvs de ännu socialt anpassade till vilka man riktar förebyggande arbete. Dvs det rör sig sålunda om merparten av de människor till vilka socialvården och skolan riktar sin verksamhet och vilka inte i första hand torde vara i behov av psykoterapeutiska insatser. Denna verksamhet brukar sammanfattas med begreppet *psyko-socialt arbete* (1).

I de båda här aktuella utbildningarna var sålunda inte riktpunkten för "eleverna" att vare sig bli grupppsykoterapeuter eller handledare i psykoterapi, utan utbildningsmålen var planerade som kvalificerade utbildningar till *gruppleddare i socialt arbete* respektive *handledare* för sådan verksamhet.

Det mesta av det konkreta förarbetet till kurserna ägde rum på hösten 1975 och skedde i samarbete med de redan uttagna handledarna.

.....
Vår utgångspunkt är att skapa en kvalitetsmässigt god handledarutbildning som likvärdigt alternativ till den statliga psykoterapiutbildningens handledarutbildning.
.....

Som handledningsmodell valde vi en kombination av två i rapporten redovisade modeller. Dels ville vi satsa på en *kunskapsutveckling inifrån*, dels förstod vi att det komplicerade system av relationer som vi rullade igång i utbildningsföretaget krävde en helhetssyn och medvetandegjord reflexion över *rollerna i systemet*. Vi ville med andra ord att handledningsprocessen skulle gripa om det personliga djupet hos deltagarna på kursen samt relatera denna process i självkännedom till en utveckling i riktning mot en personlig stil som handledare. Parallellt gällde också att handledarna själva skulle fungera som stöd för gruppleddarnas motsvarande utveckling till att finna sig själva i rollen som gruppleddare.

Denna kombinationsmodell för handledning och övergripande målsättning fanns det stöd för både i form av uttryckliga önskemål från var och en av handledarna under förarbetet till kursen, och via den litteratur som var aktuell vid tidpunkten för förberedelserna.

Vad är psyko-socialt arbete?

Först ska sägas att vår avsikt inte är att ge en uttömmande detaljgranskning av de begrepp och verksamheter vi tar upp i rapportens sista avsnitt. Vi vill snarare grovt markera synsätt och dess konsekvenser, vilka senare kan rättas till både av andra granskare och av praxis.

Vår utgångspunkt är att skapa en kvalitetsmässigt god handledarutbildning som likvärdigt alternativ till den statliga psykoterapiutbildningens handledarutbildning. Vi menar att psykoterapi och det som kallas psyko-socialt arbete vilar på skilda utgångspunkter och implicerar därmed olika arbetssätt.

Givetvis är det bra att vi får en kvalitetsmässigt god kår av legitimerade psykoterapeuter. Men det är mindre bra att kompetent personal i människovårdande jobb antingen överger sitt jobb för att gå

in i det "finare" psykoterapifacket eller i sitt jobb söker tillämpa psykoterapi när det inte är adekvat.

Denna tendens beror sannolikt på att det saknas ett kvalitetsmässigt likvärdigt alternativ till psykoterapi.

Termen "psyko-social" har använts under många år i socialarbetet för att påminna om att människors psykiska problem alltid har sociala konsekvenser och vice versa (1). I den statliga psykoterapiutredningen definieras begreppet *psyko-social* så här: "betecknar psykiska problems sociala betingelser eller sociala konsekvenser och oavsett orsakssammanhanget en social behandling eller rådgivning med psykisk hälsa som mål" (a a sid 182). Denna definition är som synes mycket vag och innehåller en del oklara och värdeladdade begrepp. Därför återkommer vi i ett senare avsnitt till definitioner. Men först noterar vi att man i psykoterapiutredningen avgränsar två arbetsområden för det psykosociala arbetet.

Det ena är då "sociala, kulturella ekonomiska problem antas vara av avgörande betydelse för individens bristande förmåga att fungera på ett subjektivt tillfredsställande sätt" (a a, sid 175), dvs som stöd i sociala *problemsituationer*. Det andra området är *förebyggande arbete*, dvs "arbete med personer eller grupper av människor som står inför risk eller förändringssituationer i syfte att stärka individernas förmåga att själva komma till rätta med svårigheterna." (a a, sid 178).

Två stora "målpopulationer" av människor berörs sålunda av det psykosociala arbetet.

En stor population utgöres av de utsatta familjer och enskilda människor som slagits ut i många bemärkelser och där en helhetssyn över deras totala livssituation måste till för att ge ekonomiskt-socialt

Den andra stora målpopulationen som kan bli föremål för psykosocialt arbete utgöres av enskilda människor eller grupper av människor-vårdande organisationer som befinner sig i en risksituation och där det förebyggande arbetet går ut på att tillhandahålla ett sådant stöd eller ge dem en sådan kompetens att de får utrymme att bemästra den avgränsade risksituationen.

pedagogiskt-psykologiskt stöd för en gynnsam

framtida utveckling. Många av dessa befolkar våra institutioner, anstalter, servicecentraler och tycks i generationer ha trampat i en evig utslagningsprocess.

Den andra stora målpopulationen som kan bli föremål för psykosocialt arbete utgöres av enskilda människor eller grupper av människor eller människovårdande organisationer som befinner sig i en risksituation och där det förebyggande arbetet går ut på att tillhandahålla ett sådant stöd eller ge dem en sådan kompetens att de får utrymme att bemästra den avgränsade risksituationen. Här finns en snabb metodutveckling på gång inom tex mödrhälsovård, barnvården och den sk "företagshälsovården". Grupper med gravida kvinnor, nyblivna föräldrar, föräldrautbildningsgrupper, personalinriktade stödsatser på daghem, skolor, etc, arbetsmiljöinriktade åtgärder på arbetsplatser.

I korthet utgöres sålunda målpopulationerna för det psykosociala arbetet av:

samhällets mest utslagna personer, familjer, och grupper där den totala livssituationen är problemdefinierad och där åtgärderna måste bygga på en helhetssyn på dessa personers, familjers och gruppers livssituation

samt av personer, familjer, grupper, organisationer i en begränsad risksituation inom en sektor av den totala livssituationen där åtgärderna går ut på att antingen stärka och utveckla individernas, familjernas, gruppernas och organisationernas motståndskraft mot yttre påfrestningar inom den sektor som är i riskzonen, eller förändra den omgivande fysiska/sociala

En stor population utgöres av de utsatta familjer och enskilda människor som slagits ut i många bemärkelser och då en helhetssyn över deras totala livssituation måste till för att ge ekonomiskt-psykologiskt stöd för en gynnsam framtida utveckling.

miljön så att de riskdrabbade kan utvecklas i gynnsam riktning.

Innan vi kommer in på hur man metodmässigt kan bemöta problem av dessa vitt skiftande slag, ska vi hämta en del stoff från "företagshälsovården".

Här definieras psykosociala problem som konsekvenser: "Psykosociala konsekvenser är upplevelser eller beteenden som är reaktioner på arbetsomgivningen och som är betydelsefulla för en människas jaguppfattning". (2)

Detta betraktelsesätt har två uppenbara förtjänster; *dels fokuseras på de yttre betingelsernas direkta inflytande på människan, dels tas människans situation som utgångspunkt för en förändring av omgivningen*, inte tvärtom (man talar tex om konsekvenser inte om problem).

Som en följd av detta betraktelsesätt har man inom arbets-psykologin, -sociologin och -medicinen lagt tonvikten vid analys och metodutveckling på den fysiska och sociala miljö vars konsekvenser drabbar i miljön inblandade personer eller grupper av människor. Följande frågeställningar dyker då upp som viktiga inom det psykosociala arbetet: Organisatoriska förhållanden, arbetsutformning (teknik, andra produktionsmetoder, arbetsfördelning), fysiska förhållanden, innehav av förvärvsarbete, arbetstillfredsställelse, initiativmöjlighet, egenvärde, livstillfredsställelse, spänningstillstånd, stress.

Vi ansluter oss till detta betraktelsesätt och utgår i det följande från att det psykologiska arbetet har till huvuduppgift att spåra upp de ovan angivna målpopulationerna samt att utveckla metoder som förhindrar att den fysiska och sociala miljön får direkta negativa konsekvenser för dessa utsatta grupper och individer.

Riktlinjer för psykosocialt grupparbete

Efter att ha angivit en inriktning för det psykosociala arbetet samt målpopulationer, vill vi nu begränsa våra skissartade förslag till metodinriktning till vårt för denna uppsats inmutat intresseområde, nämligen grupper. Vi vill påminna om att vårt arbetsområde befinner sig inom en kommunal förvaltning. Våra kurser har riktat sig till "grupporienterad" personal inom skolans och socialförvaltning-

.....
Det psykologiska arbetet har till huvuduppgift att spåra upp de angivna målpopulationerna samt att utveckla metoder som förhindrar att den fysiska och sociala miljön får direkta negativa konsekvenser för dessa utsatta grupper och individer.
.....

ens domäner, på och utanför behandlingsinstitutioner. Detta torde inte innebära att våra erfarenheter endast är tillämpbara inom kommunala psykosociala projekt. Psykosociala åtaganden finns ju också inom landsting och statliga myndigheters ansvarsområden. Om det vore möjligt att illustrera det relativa behovsmässiga förhållandet mellan psykoterapi och psykosocialt arbete med en bild av ett isberg, så skulle den delen av isberget som för närvarande syns ovanför vattenytan representeras av psykoterapibehovet, medan resten av isberget, de 9/10 under ytan, representerar behovet av kvalificerat psykosocialt arbete.

De fem riktlinjer för psykosocialt arbete med grupper som utvecklas i det följande har sin upprinnelse i en uppsats av Sven Hessle, där arbete med samtalsgrupper diskuteras (3). Det kan också vara värt att nämna N-E Erikssons uppsats "socialt arbete med grupper" (4) i det här sammanhanget, eftersom hans analys har likartade utgångspunkter.

En klargjord, begränsad målsättning

Då grupper startas inom psykosocialt arbete är det viktigt att en målsättning för gruppens arbete formuleras i initialskedet. Denna målsättning bör angivas i konkreta termer och vara uppnåbar inom en begränsad tidsperiod så att det är möjligt att utvärdera gruppens arbete mot uppställd målsättning vid den planerade avslutningen.

Målsättningen bör omfatta gruppens inriktning snarare än de individuella deltagarnas utveckling.

Arbeta med sammanhanget

Gruppen uppstår inte i ett vakuum. Det finns både orsaker till att gruppen startas och att just dessa deltagare (och gruppleddare) valt att samarbeta för en gemensam uppgift. Viktigt är också att de berö-

ringspunkter som deltagare och gruppleddare har utanför gruppen bildar en grundstomme i gruppens liv. Då gruppen pågår bör det finnas kanaler mellan gruppen och den del av det omgivande samhället som berörs via gruppens angivna målsättning. Detta kan ske genom att gruppen skaffar sig kunskap om betingelserna i omgivande samhälle och närmiljö som närmast berörs med hänsyn till gruppens etablering och dess målsättning. Eller så förmedlar gruppen till omgivningen vad som gruppen kommer fram till inom ramen för sin målsättning. Gruppen får inte bli en isolerad ö med anonym kunskap, utan det arbete den bedriver ska betraktas som värdefullt av berörd omgivning att ta del av.

Arbeta med fokus på livssituationen, inte på livshistorien

Via den definition som vi valt för psykosocialt arbete, blir det naturligt att de grupper som startas koncentrerar sitt arbete på bearbetning av den situation som enskilda personer eller grupper befinner sig i, i stället för att gå på djupet i deltagarnas livshistoria. Detta innebär inte att man hindrar enskilda deltagare att ventilera svårigheter i barndomen, osv. Tvärtom blir gruppleddarens uppgift ofta att skapa en frihet för deltagarna att inom gruppens ram utan hinder och förbehåll ge uttryck för vad som de tycker eller känns viktigt och angeläget, samt förankra dessa utsagor eller handlingar inom gruppens målsättning. Det kan många gånger vara viktigt för enskilda deltagare att gå bakåt i tiden och göra jämförelser med nuläge. Och detta kan vara både en stimulerande och djupt smärtsam process, som det blir gruppleddarens uppgift att förankra i nuläget och etablera förhoppning inför framtiden.

Arbeta flexibelt

Med en klargjord målsättning, etablerat samarbete med det sammanhang ur vilket gruppen växer fram samt på nuläget, blir det naturligt att krav på flexibilitet blir följd. Även om ett bestämt deltagarantal etableras är man inte knuten till ett visst antal personer (som tex i gruppterapi, där 6 – 7 deltagare rekommenderas) utan antalet deltagare kan vara från få till många. Gruppens varaktighet behöver inte heller bindas till en speciell lokal, även om det

kan vara önskvärt att ha en fast punkt att göra utflykter från osv. Gäster kan inbjudas. Man kan vara hemma hos varandra etc.

Gruppleddaren bör arbeta utifrån ett flerdimensionellt teorival

Utifrån det hittills skrivna kan det förefalla vara tämligen enkla grupper som förespeglas i det psykosociala arbetet. Tvärtom är det en mycket svår uppgift att fungera som gruppleddare i en grupp av det här slaget. Mycket arbete går ut på att få gruppen att fungera "demokratiskt", dvs se till att ingen dominerar allt för mycket, och att ingen blir utsatt för förtryck. Alla deltagare bör ges personligt utrymme i gruppen. Vidare bör man som gruppleddare se till att gruppen håller ihop om den gemensamma målsättningen. Och samtidigt vara flexibelt öppen för utvecklingsmöjligheter av gruppens arbete i det sammanhang som gruppen befinner sig i och relaterar till. Dessa uppgifter vilar på en förmåga att förstå varje deltagares livssituation, ställd i jämförelse med gruppens utvecklingstakt. Deltagarna kan variera starkt i bakgrund och livssituation. Det kan vara fråga om tunga missbrukare, tonåringar, ensamma hemmafruar, grannar i en portuppgång, föräldrar till hörselskadade barn, lärare, en skolklass, personal på en behandlingsinstitution osv. Detta betyder att man som gruppleddare bör vara flexibel också vad gäller teorival för att begripa vad som inträffar i gruppen.

Att utveckla val av teoretiska referensramar för grupparbete skulle föra för långt i detta sammanhang. Här hänvisar vi till Hesse (3) och Heap (5) för mer detaljerad diskussion.

Psykosocialt arbetssätt som alternativ till psykoterapi

De ovan angivna riktlinjerna för grupper i psykosocialt arbete ska ställas i relation till de utgångspunkter som gäller för grupppsykoterapi.

För att grupppsykoterapi ska vara verksamt som metod krävs att psykoterapeuten, förutom egen terapeutisk erfarenhet, bla har omfattande utbildning i utvecklingspsykologi samt gruppdynamisk – terapeutisk kunskapsbildning på psykodynamisk grund. De klienter som främst tillgodogör sig en *inre*

bearbetning av de konflikter som aktualiseras via gruppprocesser, bör vara inom normalzonen vad gäller begåvning, kunna verbalisera och uttrycka det emotionella djup som aktualiseras. De bör ha och ha haft en så pass god social förankring att de klarar en regelbundenhet och långt mellan gångerna (vanligen en gång/vecka) under flera år, samt att mellan gångerna bearbeta och hålla aktuellt de temata som aktualiseras under gruppprocessen. Till förutsättningarna för en gynnsam effekt av grupppsykoterapi hör också att deltagare och grupppsykoterapeut är anonyma inför varandra i starten, samt att man undviker kontakt med varandra utanför gruppen så länge terapin pågår. Man träffas alltid på en och samma "neutrala" plats, en definierad psykoterapilokal, under en tidsperiod som är på förhand bestämd (vanligen 1 1/2 timme), varken mer eller mindre.

Vår uppfattning är att det finns inga genvägar från dessa förutsättningar. Grupppsykoterapi är ett långvarigt, känslomässigt krävande, bearbetande inre och yttre arbete.

De målpopulationer till vilka det psykosociala arbetet riktas, lämpar sig inte för denna ovan redovisade gruppmetodik. De som behöver stöd i sociala problemsituationer klarar inte de uppställda formerna för terapin.*

De som blir föremål för förebyggande arbete klarar formerna, men befinner sig i en livssituation, där grupppsykoterapi inte är adekvat. Vidare vill vi peka på ytterligare en fara med att etablera psykoterapi i det psykosociala förebyggande arbetet. De former som är nödvändiga för konfliktbearbetning via psykoterapi, löper risk att vid stor utbredning bli *ideologiserande*. Om det blir vanligt att man i en stress-situation löser konflikter genom att dra sig undan stressituationen till anonymitet och konfidentialitet tillsammans med en expert, i regelbundna samtals-

serier på "neutral" plats, kan denna tendens på sikt identifieras som ett önskvärt sätt att lösa konflikter på – att förskjuta problemen och dess lösningar från händelsernas centrum.

Ur denna aspekt är det principiellt en väsentlig skillnad om man löser en mobbad elevs problem via regelbundna samtal hos kurator, eller om man väljer att samla hela klassen.

De angivna förutsättningarna för gynnsam konfliktbearbetning i grupppsykoterapi är dessutom troligen mer en storstadsmöjlighet än att dessa förutsättningar skulle föreligga i landsorten.

Storstadsmänniskans livsvillkor är vanligen att vara anonym i en stor massa, att ha avgränsade relationer, att vara bunden av exakta tider, osv. Grupppsykoterapi passar därför storstadsmänniskans sätt att leva. I landsorten kan man inte vara anonym i en stor massa. Där känner man varandra i olika roller, där är man inte lika bunden av tiden.

Det psykosociala arbetet skulle sålunda passa landsorten bättre än att okritiskt anamma storstadens metoder för konfliktbearbetning.

Slutligen, psykoterapi på institutioner är givetvis möjlig att genomföra med angivna förutsättningar, se tex Hannah Greens "Ingen dans på rosor". Men de gruppformer som pågår på miljöterapeutiska institutioner, tex terapeutiska samhällen, är mer av karaktären *samtalsgrupper* än gruppterapeutiska grupper, eftersom de vanligen är upplagda på det vis som våra riktlinjer har angett. Även om man således strävar mot djupet i grupper av den här arten, så är detta för det första möjligt inom ramen för en trygghetsskapande begränsad omgivning. För det andra bygger arbetet i miljöterapeutiska arrangemang på ett utbyggt feed-backsystem, där information om vad som pågår delges systemets alla delar i en strävan mot total öppenhet.

För det tredje finns inte den grad av anonymitet mellan gruppdeltagare och gruppleddare som är en av gruppterapins finesser, utan man strävar tvärtom att lära känna varandra så mycket som möjligt där ifrågasättandet av klar rollfördelning är en del av miljöterapiens liv. (7–8) Upplagda på riktigt sätt blir dessa grupper på institutioner en känslomässigt påfrestande och bearbetande del av det psykosociala arbetets uppgift att bekämpa den sociala omgiv-

* Vi är medvetna om att det finns ett fåtal, ytterst skickliga psykoterapeuter som behärskar konsten att under de förutsättningar som gives för psykoterapi, hjälpa klienter med djupa personlighetsstörningar med bearbetning på djupet av sina personliga konflikter. Men det är ofta ett långvarigt, tålmodigt bedrivet arbete (Blanck & Blanck (6)) räknar med förlopp omfattande ungefär ett halvt decennium.

En modell med inriktning på system och sociala roller förefaller vara mer avpassat som utgångspunkt för en handledarutbildning i psykosocialt grupparbete.

ningens förtryck på individer och grupper.

Konsekvenser för val av handledningsmodell

Vi fann i vår undersökning att modellen för kunskapsformation inifrån, trots att den var handledningsinriktad och inte terapiinriktad, tenderade att skapa parallellprocesser i "utbildningsföretaget" att skapa terapiinflyerade gruppformer också på basplanet. Gruppledarna hade djupare ambitioner än som var nödvändigt med hänsyn till gruppernas sammansättning. Vi upptäckte också att ett fel med uppläggningsen av handledarutbildningen var avsaknaden av en analys av begreppet psykosocialt arbete.

Nu när vi gjort en idéskiss och dragit riktlinjer, förefaller valet av handledningsmodell komma i ett annat läge. En modell med inriktning på system och sociala roller förefaller vara mer avpassat som utgångspunkt för en handledarutbildning i psykosocialt grupparbete.

Här följer som en konsekvens av den analys som genomförts i rapporten, en skiss över de områden som vi anser en handledare i psykosocialt arbete bör behärska. Listan får betraktas som preliminär och är sannolikt otillräcklig, den kan alltså diskuteras och förändras. Vidare har vi varken tagit ställning till vilken omfattning de olika momenten bör ha i en framtida utbildning, ej heller har vi utvecklat synpunkter på uppläggning av en handledarutbildning.

Handledare i psykosocialt grupparbete bör:

- 1 ha bred kunskap om olika förklaringsmodeller för uppkomst av avvikande beteende, jämte nivåsyn på fenomen
- 2 ha omfattande teoretisk och praktisk erfarenhet av gruppdynamiska processer, ledarroller i olika grupper, även storgrupper
- 3 ha bred erfarenhet av socialt (människovär-

dande) arbete

- 4 kunna avgöra när psykoterapeutiska eller andra insatser är adekvat för de klienter som blir föremål för socialt grupparbete, vilket innebär att man i medvetenheten om sin kompetens hänvisar klienter till psykoterapi när det är befogat. Ungefär som en distriktsläkare skickar de patienter vidare till specialister, som han själv inte klarar.
- 5 kunna bedöma gruppledares lämplighet och kompetens för psykosocialt grupparbete
- 6 ha omfattande kunskaper i organisationspsykologi-sociologi
- 7 Ha kännedom om lagstiftning, sociala och fackliga rättigheter och skyldigheter
- 8 ha kännedom om beslutsprocesser i kommunala (el motsv) förvaltningar
- 9 kunna tillämpa systemteoretiskt synsätt i praxis
- 10 kunna ge information om psykoterapeutiska riktningar och specialiteter
- 11 Kunna placera och leda utbildning i psykosocialt arbete
- 12 Kunna bedöma och kritiskt värdera handledning och utbildning i psykosocialt arbete

Som meriterande, men icke nödvändiga kunskapsområden för handledare i psykosocialt grupparbete betraktar vi: egen terapierfarenhet, samt fördjupat individualdiagnostiskt kunnande.

På väsentliga punkter skiljer sig härmed våra krav på handledare inom det psykosociala arbetssättet (och då främst i det sociala grupparbetet) från kraven på handledare inom psykoterapiområdet (se ruta sid 568) Och vi menar att det är lika orimligt att en handledare i psykoterapi skulle vara kompetent att handleda psykosocialt arbete, som att en handle-

Vi menar att det är lika orimligt att en handledare i psykoterapi skulle vara kompetent att handleda psykosocialt arbete, som att en handledare i psykosocialt arbete skulle klara handledning i psykoterapi.

Det psykosociala arbetet leder in på socialpolitiska frågeställningar och samarbete respektive konfrontationer med politiska och andra beslutsfattare.

För handledarnas del blir det nödvändigt att etablera en politisk medvetenhet om de fenomen man ytterst är professionell deltagare i.

dare i psykosocialt arbete skulle klara handledning i psykoterapi. Härmed skulle vi ha fullföljt vår uppgift i denna rapport att ge en skiss till en framtida handledningsmodell.

Återstår nu att se vilka konsekvenser vårt synsätt kan få för olika relevanta utbildningsinstanser utanför vår kurs. En uppgift av det slaget faller dock utanför vårt syfte med denna rapport.

Beträffande gruppledarutbildningar kan sannolikt en uppläggning dels utgå från definitionen på psykosocialt arbete, dels hämta inspiration från de riktlinjer vi dragit från denna definition. Innehållet i gruppledarnas utbildning bör givetvis också utgå från de områden som vi anser viktiga för handledare att behärska. Givetvis bör också vårt synsätt få konsekvenser för framtida inriktningar på universitetet och högskolor för tex socionomutbildningen och psykologutbildningen, där för närvarande en slagsida råder mot psykoterapihålllet. Det finns behov av kvalificerade psykoterapeuter och handledare för psykoterapeuter, men det finns också ett starkt behov av kvalificerade utbildningsinstanser och framför allt handledare inom det psykosociala fältet. Handledning är en mycket viktig verksamhet i människovårdande arbete. Handledning är till för att ge socialarbetare och andra kompetent stöd och stimulans i ett mycket svårt jobb.

Handledarnas samhällsyn

Eftersom det psykosociala arbetet inriktar sig på yttre förhållandens inflytande på individer, grupper, organisationer, är det ofrånkomligt att en samhällsyn förr eller senare aktualiseras för de som bedriver detta arbete. Det psykosociala arbetet leder in på social-politiska frågeställningar och samarbete respektive konfrontationer med politiska och andra beslutsfattare. För handledarnas del blir det nödvändigt att etablera en politisk medvetenhet om de

fenomen man ytterst är professionell deltagare i.

Med politisk medvetenhet menar vi då en för egen del genomtänkt uppfattning om orsakerna till de fenomen som inträffar inom ramen för vederbörandes arbetsfält och vilka politiska slutsatser vederbörande dragit för egen del utifrån denna grunduppfattning. Denna "medvetenhet" behöver inte vara särskilt klar eller alltigenom "cementerad", men det är nödvändigt att den explicitgöres (även oklarheten). Den politiska medvetenheten bildar nämligen ett "raster" genom vilket omvärlden tolkas (kodifieras) samt påverkar de vägar man väljer att medverka till att utstaka lösningar då yttre förhållanden skapar negativa konsekvenser för individer – grupper – organisationer.

REFERENSER

1. Utbildning i psykoterapi och psykosocialt arbetssätt: UKÄ-rapport nr 24, 1975.
2. Arbetsmiljö och företagshälsövård. Temabilaga i Psykolognytt, 23, 1978
3. Hesse, S: Föräldragruppen på Skå – en samtalsgrupp i förändring. I Barnbyn Skå från insidan. Barnbyn Skås rapportserie nr 34, 1978
4. Eriksson, N-E: Socialt arbete med grupper, Stencil, Sth Socialförvaltning, Metodbyrå I, 1979
5. Heap, K: Gruppterapi för socialarbetare. Sth: WoW, 1975
6. Blanck, G & Blanck, R: Borderline – teori och behandling. Sth: WoW, 1976
7. Jenner, H., mfl: Rapport från ett terapeutiskt samhälle. Sth: AWE 1977
8. Jenner, H., mfl: Terapeutiskt samhälle – demokrati eller skendemokrati? Sth: AWE, 1976

Handledare inom psykioterapiområdet

I den statliga psykioterapiutredningen anges som huvudmål för den föreslagna *handledarutbildningen i psykioterapi* dels: *A.Handledningsträning* och dels *B. Undervisningsträning*.

Dessa huvudmål bryts ner till delmål enligt följande:

A. Deltagarna skall kunna

1. upprätta en arbetsrelation med handledda terapeuter, inom vilken dessa kan observera sig i interaktion, att kunna förstå den terapeutiska relationen och sin roll i denna,
2. ge terapeuterna sådan kännedom om teorier och dynamiskt samspel att de ökar sin kapacitet att använda dessa i sitt terapeutiska arbete,
3. stödja terapeuternas personliga stil,
4. hos terapeuterna kunna bygga upp en flexibel känslö- och förståelsemässig beredskap, så att de får ökad insikt i samspelet mellan terapeut och patient samt ökad förmåga att fungera intuitivt och autonomt,
5. arbeta i team av handledare, så att varje tera-

peut får möjlighet att ha flera handledare och flera terapier under handledning inom sin specialitet,

6. bedöma terapeuters lämplighet och kompetens för psykioterapeutiskt arbete,
7. utveckla metoder för utvärdering av psykioterapeutiska processer och att ge utbildning häri.

B. Deltagarna skall kunna

1. undervisa i psykioterapins teori inom sin specialitet,
2. informera om andra psykioterapeutiska riktningar och specialiteter
3. planera och leda utbildning i psykioterapi
4. i utbildningsprogrammet beakta vetenskaps-teoretiska och forskningsmetodiska problem,
5. undervisa om och handleda i konsultverksamhet och förebyggande arbete samt i psykosocialt arbete,
6. bedöma och kritiskt värdera handledning och utbildning i psykioterapi.

Socialmedicinsk tidskrifts temanummer

Socialhistoria i dag, nr 5-6/77

Detta temanummer är koncentrerat till utformningen i olika tider av hjälp till svaga och utsatta grupper och olika typer av kontroll av de fattigaste. De flesta författarna har varit inriktade på att försöka fånga drivfjädrarna till skilda insatser av denna art. Främst samhällsnyttan, behov av trygghet och ordning för de besuttna, men också medkänsla och i modern tid strävan efter rättvisa.

Historiska perspektiv på socialmedicin, nr 9/79

Medicinshistoria har varit ett försummat område i Sverige, vårdens historia nästan okänd.

Detta temanummer ger exempel på vad som ändå har utförts när det gäller medicinshistorisk forskning på skilda håll. Här påvisas också möjligheterna att organisera och stimulera tvärvetenskaplig forskning.

Numren kan rekvireras från

Socialmedicinsk tidskrift,

17283 Sundbyberg

Tel 08/87 34 91 Postgiro 1179-1